

*Семчук Н. О.,**кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права і процесу
Національного авіаційного університету**Варава І. П.,**старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національного авіаційного університету*

ПОГЛЯДИ ОСВАЛЬДА ШПЕНГЛЕРА НА СУТНІСТЬ ПРАВА ТА ЮРИСПРУДЕНЦІЮ

Анотація. У роботі розглядаються погляди О. Шпенглера на сутність права та юриспруденції, висловлені ним у 2 томі «Смеркання Заходу». Робота є однією з перших спроб дослідити наукову спадщину О. Шпенглера (з використанням робіт зарубіжних дослідників) з питань розуміння ним сутності права і правової динаміки. Метою цієї роботи є аналіз поглядів О. Шпенглера на сутність права і правову динаміку. Практичною цінністю цієї роботи є те, що в ній на підставі аналізу зарубіжних (переважно німецькомовних) джерел сформульовані певні висновки, які можуть бути застосовані у разі наукового вивчення і викладання юридичних дисциплін як загальнотеоретичного, так і прикладного характеру, а також бути використані в інших галузях знань і під час проведення міждисциплінарних досліджень. Погляди О. Шпенглера, який пропонував досліджувати право як в історичному генезисі, так і в поєднанні з життям певного суспільства у певний час багато в чому випередили свій час. Навіть сучасна юриспруденція та політика перебувають на початковій стадії осмислення цих ідей. Як і в більш давні часи, розробляючи закони, політики не дуже зважають на те, наскільки вони будуть відображати сучасні умови життя суспільства, і, відповідно, виконувати своє призначення. В юридичній освіті, якій також приділяв увагу О. Шпенглер, філологічний підхід як спадкоємець середньовічної схоластики багато в чому продовжує домінувати, він навіть частково не замінений соціально-економічним підходом з урахуванням осмисленого історичного досвіду.

Ключові слова: О. Шпенглер, динамічна юридична теорія, філософія права, правова історіографія, гуманітарні дослідження.

Постановка проблеми. Освальд Шпенглер (1880–1936) вважається видатною особистістю періоду Веймарської республіки. Його книга «Смеркання Заходу» (*Der Untergang des Abendlandes*) (перша частина вийшла в 1918, друга – в 1922 році) була найчастіше обговорюваною книгою тієї епохи і мала величезний вплив на мислителів міжвоєнного періоду. На жаль, нині в Україні відсутній виданий переклад на державну мову цього твору, тож для цілей цієї статті авторами було використано електронний текст цієї книги німецькою мовою, а переклад фрагментів було здійснено силами авторів. Серед цікавих особливостей оригінального стилю цієї книги є те, що навіть її назва може бути перекладена по-різному і ці варіанти, хоч є близькими за значенням, проте відображають різні смислові нюанси. Слово “*der Untergang*” може означати як крах, загибель,

так і просто присмеркові сутінки, і захід небесного світила, за яким неминуче настає новий світанок. А інше слово в словосполученні – *das Abendlandes* (буквально – вечірні землі) – один зі специфічних німецьких термінів для позначення Західної Європи. На жаль, переклад не передає цю гру слів – «смеркання» та «вечірні землі». Позаяк наразі немає усталеного перекладу цього твору на українську мову, серед варіантів перекладу назви праці, пропонувані іншими авторами, немає єдності. Нині трапляються такі варіанти: «Присмерк Європи», «Захід Європи», «Смеркання Європи», «Крах Європи».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як бачимо, в принципі всі вони мають право на існування: така філософська багатозначність була закладена в назву книги самим автором. Проте для цілей цієї роботи вживатимемо варіант назви, запропонований докторами філологічних наук М. Лановик та З. Лановик, – «Смеркання Заходу». Під час роботи з першоджерелами великий вплив мала робота докторів філологічних наук М. Лановик та З. Лановик «Смеркання Заходу О. Шпенглера: Провіденційна модель науки», де вони, серед іншого, вказують на те, що нині незаперечний той факт, що О. Шпенглер у своїй праці використовує «не наукову» (не цілком наукову) мову, за що його неодноразово критикували сучасники чи науковці наступних десятиліть, до того ж не лише з матеріалістичного/позитивістського табору. Подекуди такий виклад та хід думок пояснювали проявом творчої уяви в науці [1, с. 9].

Мета статті – провести аналіз поглядів на природу права, справедливості та юридичну динаміку.

Виклад основного матеріалу. Слід погодитись з думкою Лановик про те, що це – наскрізь метафоричне, алегоричне письмо з яскраво вираженими рисами профетичного твору; більше того, кожен, хто по-справжньому заглиблюється у його читання, може визнати «містичну ауру» впливу цього тексту. У його контексті вихолощена, беземоційна наукова праця, написана за вимогами усталених шаблонів, теж може сприйматись як «згубно заостеніла», як частина смеркання духовності, що, як вважав дослідник, «вселяє тривогу» [1, с. 9].

Можливо, саме такий стиль написання твору – захоплюючий, метафоричний, проте разом з тим глибоко осмислений та ґрунтовний, науковий за своєю суттю, і був причиною того, що така книга, як «Смеркання Заходу», стала свого часу європейським бестселером (що загалом не є характерним для наукових творів). Багато в чому переосмислення творчої спадщини

О. Шпенглера з точки зору юристів розпочато роботою доктора Лутца Мартіна Кеппелера «Освальд Шпенглер і юриспруденція» (2014).

Автор роботи, який також одночасно є адвокатом та партнером відомої в Німеччині юридичної фірми, отримав на підставі опублікування цієї монографії ступінь PhD (у галузі права). На жаль, ця фундаментальна праця, обсягом 328 сторінок, наразі не була перекладена українською або російською мовами. Монографія базується на використанні робіт О. Шпенглера в юридичній науці між 1918 і 1945 рр. та проводилась, зокрема, в рамках «Динамічної юридичної теорії» (Oswald Spengler und die Jurisprudenz. Die Spenglerrezeption in der Rechtswissenschaft zwischen 1918 und 1945, insbesondere innerhalb der “dynamischen Rechtslehre”, der Rechtshistoriographie und der Staatsrechtswissenschaft) [2, с. 3], правової історіографії та конституційного права. У своєму дослідженні Лутц Мартін Кеппелер зосереджується на впливі Шпенглера на юристів, закриваючи тим самим пробіл у дослідженні творчої спадщини Шпенглера.

Насамперед юристи у різних контекстах підтвердили положення Шпенглера щодо правової динаміки. Водночас робота проробляє частину правової інтелектуальної історії, оскільки Шпенглер у цивільному праві завжди наближався до духівника соціального і життєвого закону та ірраціональної філософії життєвої філософії. У галузі конституційного права Шпенглер був відомий досить радикальним і інтелектуальним аналізом сучасності [2, с. 3].

Можливо, саме різнобічна освіта самого О. Шпенглера та широке коло його наукових інтересів приваблювало та продовжує приваблювати до осмислення його наукової спадщини не лише філософів, але й інших дослідників у багатьох галузях знань: від математики до перекладознавства. Перш за все варто вказати, що для розуміння поглядів О. Шпенглера на право варто розпочати з основ культурно-філософських поглядів автора, основу яких становлять такі поняття, як «культура» та «цивілізація».

Тут варто погодитись з А. Сиротовою в тому, що німецький теоретик створює свій метод дослідження історії, в межах якого розглядає низку культурних формацій давнини, і на основі паралелей із сучасністю намагається визначити долю Заходу [3, с. 83]. В. Космина, який досліджує проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу, справедливо вказує на те, що О. Шпенглер вивчав теорію локальних цивілізацій, роблячи це дуже обґрунтовано і фундаментально. Читачів вразили й сама по собі грандіозна картина всесвітньої історії, і незвичний підхід автора до її висвітлення. Радянське суспільствознавство виявляло увагу до творчості німецького мислителя здебільшого в контексті розгорнутої з другої половини 1960-х років широкої кампанії «критики буржуазної філософії історії». Офіційною наукою він характеризувався як «німецький філософ-ідеаліст, ідеолог прусського юнкерства, один із теоретичних попередників німецького фашизму», а «Смеркання Заходу» як твір, що «мав великий успіх серед ідеологів імперіалізму» [4, с. 190].

О. Шпенглер створив грандіозну порівняльну картину становлення й занепаду світоглядів, наук, мов, мистецтв, народів, філософських систем, соціальних структур, політики, релігій тощо у їх органічній єдності в кожному періоді конкретної культури – передусім західної, античної та арабської –

як зовнішнього прояву її прасимволу й часового стану душі. З аналізу шпенглерівського історичного методу видно, що він увібрав у себе багато методологічних досягнень найвпливовіших на той час, передусім у Німеччині, шкіл філософії, історії та історіографії, творчо осмислених, доповнених і узагальнених філософом [4, с. 200].

При цьому, не замахуючись на аналіз всієї творчої спадщини О. Шпенглера, зі всієї шпенглерівської панорами розвитку культур у рамках 8 цивілізацій у цій статті висвітлено тільки той аспект, що прямо стосується розвитку європейського права. При цьому варто пам'ятати про особливість власне права як особливого культурного феномена: він спрямований на уніфікацію правових норм для цілей однакового правозастосування та забезпечення рівноправності громадян перед законом. Іншими словами, від права в сенсі правозастосування вимагається не унікальність, а навпаки, універсальність.

Як зазначає сам О. Шпенглер: «Великою помилкою є думка про те, що може бути закон, який є таким, що лежить над речами і повністю незалежний від політичних та економічних інтересів. Можна собі це уявити, і люди, які вважають саме так, підтримують ідею політичних можливостей для політичної діяльності. Але це не змінює того факту, що таке право абстрактного походження не існує в історичній реальності. Кожен закон містить у абстрагованому вигляді світогляд його авторів, і кожен історичний світогляд містить політико-економічну тенденцію, яка не залежить від того, що теоретично або що думає, а про те, що держава практично хоче, а власна влада від того, хто має право створення законів у своїх руках. Кожне право було створено державою від імені широкої громадськості» [5].

При цьому О. Шпенглер вказує, що «Правове мислення найбільш тісно пов'язане з математичним. Обидва хочуть відокремити від оптично заданих випадків чуттєво-випадкове, знайти принцип мислення: чиста форма об'єкта, чистий тип ситуації, чисте поєднання причин і наслідків. При цьому античне життя у тій формі, в якій воно представляє древнє критичне мислення, має виразно евклідові особливості, тому картина тіл, позиційних відносин між ними і взаємних наслідків впливу і протидії, як у атомів Демокріта. Це юридична статика» [5].

Разом із тим О. Шпенглер різко критикує середньовічну схоластику та сліпе запозичення давніх зразків права, адже «Через нашу правову історію основним мотивом є боротьба між книгою і життям. Західна книга не є оракулом і магічним заклинанням з магічними таємницями, але є частиною збереженої історії. Це минуле, яке хоче стати майбутнім через нас, читачів, у яких його зміст знову оживає» [5].

Саме як наслідок цієї боротьби О. Шпенглер вказує на кризові явища, які особливо помітні і в сучасній юриспруденції «Західний юрист стає філологом, а практичний досвід життя замінюється науковим досвідом суто логічного розкладу і поєднання правових понять, що базується виключно на собі. Сьогоднішня німецька юриспруденція (і не тільки сьогоднішня, і не виключно німецька – *авт.*) значною мірою є спадщиною схоластики середньовіччя. Саме для того, як мітко зазначає сам О. Шпенглер, щоб вивчена юристом наука не лишалась «чужою для світу», і потрібні подальші розробки в сфері динамічної теорії права.

Такі розробки багато в чому варто розпочати з вивчення та переосмислення творчої спадщини самого О. Шпенглера та його послідовників. Лутц Мартін Кеппелер, який займався дослідженням цих питань, справедливо пропонує здійснити таке осмислення шляхом аналізу понять «статика» і «динаміка» крізь призму культурно-філософської концепції О. Шпенглера [2, с. 60]. Лутц при цьому звертає особливу увагу на те, що динаміка насамперед є поняттям, яке використовують у природничих та математичних науках, а статика є його антонімом. Також дослідник вказує на зв'язок філософії життя (популярної наприкінці XIX – на початку XX сторіччя) з поняттям «динаміка», яке розумілось у контексті життя та життєвого шляху [2, с. 61].

При цьому вчений вказує на те, що питання динаміки на початку XX сторіччя також жваво дискутувалось у контексті розвитку національної економіки, що мало прямий вплив на О. Шпенглера [2, с. 62]. При цьому варто вказати, що Євген Ерліх (який свого часу працював деканом юридичного факультету Чернівецького університету) був одним із засновників соціології права та в 1913 році видав книгу «Основи соціології права» (перекладено англійською в 1936 р.), при цьому активно досліджував взаємозв'язок права та суспільства [6]. Саме його можна багато в чому вважати передвісником О. Шпенглера в осмисленні підходу до правової статистики та правової динаміки. Не заглиблюючись у широку наукову дискусію з цього питання, наводимо позицію М. Лутца, з якою важко не погодитись: «Через абстрактні, енергетичні, субстанційні зв'язки в правовому житті мав бути переосмислений шпенглерівський прismsерк Європи. Сумнівно, чи базувалися автори на досвіді попередників, чи вони самі розглядали ці думки (щодо взаємозв'язку статистики і динаміки в праві – *авт.*) як самостійний продукт 1920-х і таким чином розглядали Шпенглера як новатора в юридичній думці» [2, с. 61–62].

Висновки. Погляди О. Шпенглера, який пропонував досліджувати право як в історичному генезисі, так і в поєднанні з життям певного суспільства у певний час багато в чому випередили свій час. Навіть сучасна юриспруденція та політика перебувають на початковій стадії осмислення цих ідей. Як і в більш давні часи, розробляючи закони, політики не дуже зважають на те, наскільки вони будуть відображати сучасні умови життя суспільства, і, відповідно, виконувати своє призначення. «Боротьба між книгою і життям» триває. В юридичній освіті, якій також приділяв увагу О. Шпенглер, філологічний підхід як спадкоємець середньовічної схоластики багато в чому продовжує домінувати, він навіть частково не замінений соціально-економічним підходом з урахуванням осмисленого історичного досвіду.

Література:

1. Лановик М.Б. «Смеркання Заходу» Освальда Шпенглера: провіденційна модель науки. *Питання літературознавства*. Київ, 2018. № 98. С. 7–22.
2. Lutz M.K. Oswald Spengler und die Jurisprudenz. Tübingen : Mohr Siebeck, 2014. 328 с.
3. Сиротова А.А. Аналіз цивілізаційної концепції розвитку людства О. Шпенглера. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2005. № 2. С. 82–90.
4. Космина В.Г. Історичний метод Освальда Шпенглера. *Український історичний журнал*. Київ, 2006. № 6. С. 189–203.
5. Spengler O. Der Untergang des Abendlandes : Umriss einer orphologie der weltgeschichte. Zwaiter Band. URL: <http://gutenberg.spiegel.de/>.
6. Ehrlich E. Fundamental Principles of the Sociology of Law. Cambridge : Harvard University Press, 1936. 450 с.

Semchuk N., Varava I. Oswald Spengler's views on the essence of law and jurisdiction

Summary. The paper is analyzing A. Spengler's views on the substance of law and jurisprudence as expressed in Volume 2 of "The Twilight of the West". The work is one of the first attempts to explore O. Spengler's scientific heritage (using the work of foreign researchers) on the understanding of the essence of law and legal dynamics in context of criminal law. Oswald Spengler (1880–1936) is considered a prominent figure in the Weimar Republic. His book, the *Untergang des Abendlandes* (first part, published in 1918, the second in 1922) was the most widely discussed book, and had a great influence on the thinkers of the interwar period. Among the interesting features of the original style of this book is that even its title can be translated in different ways, and although the variants are close in meaning, they reflect different semantic nuances. The word "der Untergang" can mean both the collapse, the death, and just the twilight, and the sunset of the celestial luminary, followed by the inaugural dawn. And a not word in the phrase – *das Abendlandes* (literally – even in gland) – one of the specific German terms to refer to Western Europe. The purpose of this work is to analyze O. Spengler's views on the essence of law and legal dynamics in the impact of criminal law and criminology. The practical value of this work is that it based on the analysis of foreign sources, formulated conclusions that can be used in context of contemporary jurisprudence and criminalization policies. As in ancient times, when drafting laws, politicians do not pay much attention to the extent to which they reflect the current conditions of life of society and accordingly, fulfill their purpose of protecting public life from crime. In legal education, to which O. Spengler also paid attention, the philological approach, as the heir to medieval scholasticism, continues to dominate in many respects, it is not even partially replaced by a socio-economic approach, taking into account meaningful historical experience.

Key words: O. Spengler, dynamic legal theory, philosophy of law, legal historiography, humanitarian studies.